

Erdek'ten 5 yıl önce çalınan 2533 yıllık eser New York'ta bulundu

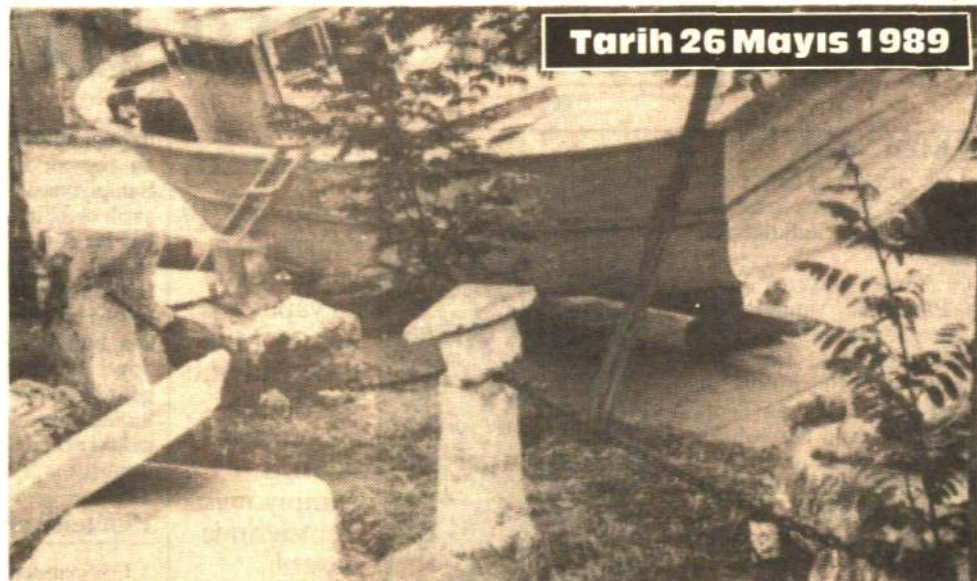
ÖZGEN ACAR

ANKARA/NEW YORK - Mermerden 2533 yıl önce yapılmış, başsız bir gencin heykeli, yıllarca yağmur, kar ve güneş altında Erdek Açık hava Müzesi bahçesinde kendi kaderine terk edilirse bu değeri anlaşılmayan eserin akıbeti ne olur?

Ya bozulur ya çalınır... Çalınınca ne olur? Her zamanki gibi yurtdışına kaçırılır... Kaçırılınca ne olur? İki şey olur: Birincisi: İçeride... Eğer olayın farkına varılmışsa polise haber verilir. Gümrük kapıları "sakun ha! Kuş uçmasın..." diye uyarılır. Gazetelerde, "Çıkış kapılarında sıkı güvenlik önlemleri aldık" demeleri yayımlanır... Heykelin, "Hala Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde olduğuna inanıldığı" için şu işlemler yapılmaz:

1. Merkezi Lyon'da bulunan Uluslararası Polis Örgütü'ne (Interpol) bildirilmez. 2. Uluslararası Sanat Araştırma Vakfı'nın (IFAR) "hırsızlık-kaçakçılık alarmı bülteninde" ya bütçede 20 dolar (yaklaşık 280 bin lira) olmadığı ya da müze envanterinde

ÖNDEN GÖRÜNÜŞÜ
Amerikan Arkeoloji Enstitüsü'nün yayımladığı derginin 'Yaz-1977' tarihli sayısında yer alan genç erkek heykelinin önden görünüşü, eserin çalıntı olduğunun kanıtlanmasında büyük yarar sağladı.

Tarih 26 Mayıs 1989

Erdek'te müze soygunu

Erdek Açık hava Müzesi'nde bulunan bir Zeus başıyla bir genç adam heykeli kayıp. Erdek Kaymakamlığı, Roma devrine ait iki eserin müzede durduğunu savunuyor, ama müzeyi gezenler bu eserleri göremiyor.

KUTLU ESENDEMİR

ERDEK/BALIKESİR/BURSA - Değeri milyonlarca ölçülemeyen iki tarihi eserin daha Erdek Açık hava Müzesi'nden çalındığı ortaya çıktı. Erdek Kaymakamlığı bir dilekçeye verdiği ya-

Açık hava müzesinde ilk su yüzüne çıkan hırsızlık olayı geçen yıl nisan ayında oldu. Doğal boyda, başı ve ayakları eksik bir genç adam heykeli müzeden çalındı. Bu olayın o tarihte yetkili makamlara duyurulduğu öğrenildi. Geçen nisan ayında ise müze, Balıkesir Müze Müdürlüğü'ne duyar-

Başsız genç erkek heykelinin Erdek Açık hava Müzesi'nden çalındığını bildiren haber 26 Mayıs 1989 tarihli Cumhuriyet'te, "Erdek'te müze soygunu" başlığıyla yer almıştı.

Başsız heykelin başına gelenler

fotoğrafi bulunmadığı için "aranıyor" alarmı verilmiz.

3. Boston'daki "Journal Field of Archaeology" ve Londra'da "Trace" gibi dergilerin "piyasa alarmı" sütunlarında da aynı gerekçelerle duyuru yapılmaz.

Ama daha sonra bu heykelin izine rastlandığında on binlerce dolar avukatlık ücreti ödenir, o başka bir iş...

İkincisi: Dışarıda... Mermer heykel uçakla kargo olarak "kuşgibi" Münih'e uçar. Orada "yağmur-güneş" in yarattığı "iklim tahribatı" olanak verdiğince temizlenir. Uzmanların deyimiyle "görücüye çıkabilecek biçimde bir estetik ameliyattan" geçirilir.

Toz-duman

Önden sonra Londra veya çoğunlukla New York'ta ya bir galeriye satılır ya da müzayedeye çıkarılır. "Müzeden çalıntı" mal daha çok galerilere gider. Toprak altından çıkan kimliksiz "kaçak mal" ise uyduruk bir koleksiyoncunun geçmişte, sözde mülkiyetindeymiş gibi gösteren bir belge ile aklarıktan sonra müzayedeye kataloğuna konulur.

Katalogda, "Bay falan filancanın özel koleksiyonundan" diye bir cümlelin eklenmesiyle eserin aklanmış olduğu görülür. "Bay falan filanca" ya aklamalı işlemi için ödenen sadece 1-2 bin dolardır (yalnız 14-28 milyon lira).

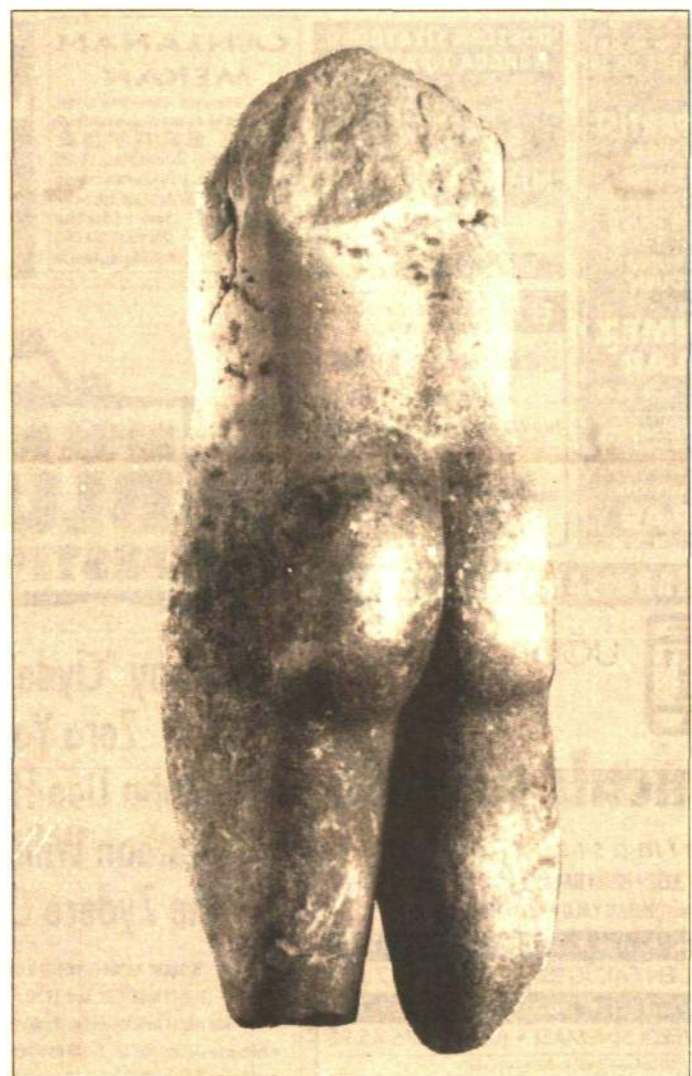
"Çalıntı" mal doğrudan müzayedeye çıktığında "yakalanma tehlikesi" yüzde 99'dur. Geri kalan yüzde 1'lik "sans" ise örneğimizde olduğu gibi sadece ilgisiz Türkiye için geçerlidir.

Eser bir antika galerisine satılırsa ne olur? Ya bir müze satın alır, yıllarca sonra sergilemek üzere deposuna kaldırır. Toz-dumanın yatışmasını bekler.

Ya bir "sanatsever" özel koleksiyoncu alır, malikanesine kapatır. Bu durumda da kimsenin ruhu duymaz. Günün birinde "sanatsever" in toprağı bol olursa, "parasever" varisleri "bir genç heykelini" müzayedeye çıkarırlar.

Ya da -örneğimizde olduğu gibi- antika galerisinin sahipleri arasında bir başka konuda anlaşmazlık çıkar. Eserlerin tümünün birden satılacak gelirin belirli oranlarda paylaşılması yoluna gidilir. Galerideki tüm eserlerin hepsini kısa sürede tek tek satmak "batan geminin malları" açısından pek akılcıca değildir. Çünkü bu yöntem fazla para getirmez.

Bunun için artık "müzayedeye" kaçınılmaz olur. "Çalıntı" malı bir "tasfiye" müzayedesine koymak akıllı bir iş değildir. Ama, o anda gözleri hiçbir şey görmeyen iki ortak yüzde 1 olasılık da olsa "Türkiye'nin bunu

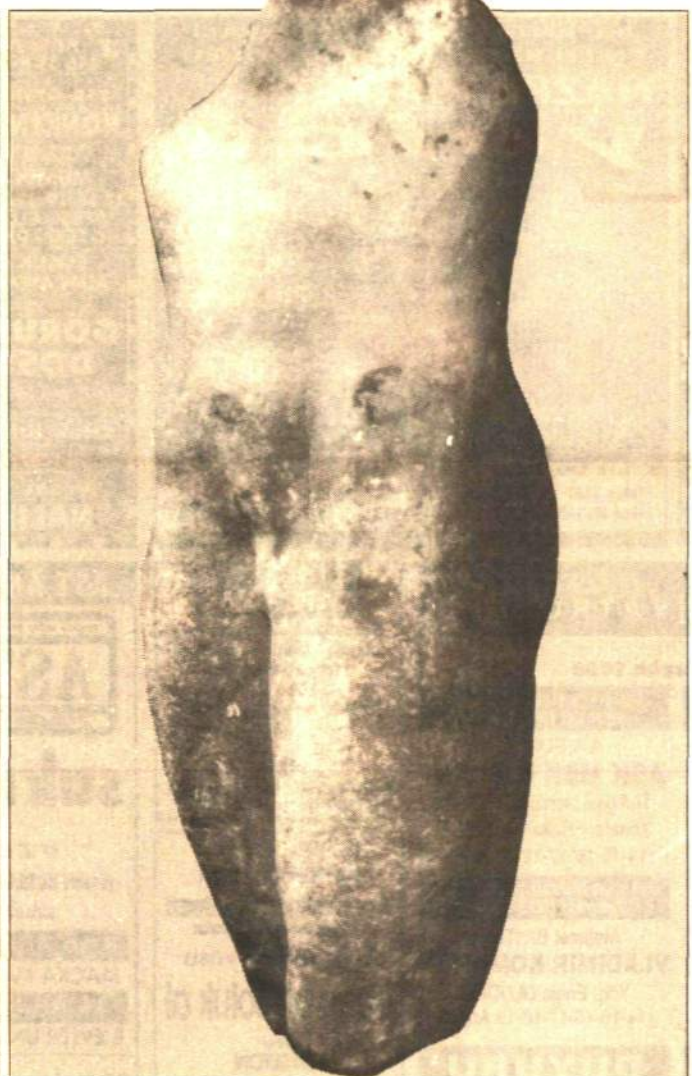

ARKADAN GÖRÜNÜŞÜ - Edip Telli tarafından yurtdışına kaçırılarak arkeolog ve antika tüccarı Robert Hecht'e satılan heykel, New York'ta 27 Kasım 1990 müzayedesi katalogunda tanınmaması için arkadan görünüşüyle yer almıştı. Fiyatı 125-150 bin dolardı (yaklaşık 2.1 milyar lira).

fark etmeyeceğine" ilişkin bir kumarı oynatabilir. Nitekim oynadıkları kumar Türkiye karşısında kazanırlar da...

2.1 milyarlık 'değersiz' heykel
"Aeolya" ya da "Kuzey İyonya"dan geldiği anlaşılan bu mermer erkek gövdesinin yapım tarihi katalogta yaklaşık İ.Ö. 540 yılı olarak belirtilir.

Türkiye'de "değersiz" olarak "açık hava müzesi"nin bahçesinde yağmur, kar ve güneşe açık bir köşeye atılan bu heykelin tahmini değeri ne kadardır? Elbette bilimsel

YANDAN GÖRÜNÜŞÜ - Önceki gün New York'taki Sotheby's Müzayedesi Evi'nde ikinci kez satışa çıkarılan başsız genç heykelinin, müzayedeye kataloguna yandan çekilmiş fotoğrafı konmuştu. "Sıcak mal" olduğu yolundaki söylentiler fiyatını 30-50 bin dolara (yaklaşık 420-700 milyon lira) düşürmüştü.

değeri tartışılmaz... Ama, müzayedeye değeri nedir?

Sıkı durun: 125.000-150 bin dolar... Yaklaşık 1 milyar 750 milyon lira ile 2.1 milyar lira arasında değişmektedir.

Erdek Açık hava Müzesi'ne -gerçekte de po- Kyzikos ören yerinden 1976 yılında getirilen, bir genci tasvir eden başsız mermer heykel bahçede bir köşeye atılır. Her nedense tam beş yıl sonra 27 Ocak 1983 tarihinde deponun bağlı olduğu Bursa Müzesi'nin envanterine Oya Kocaman imzası ile -hiç ol-maza fotoğrafı- olarak eksik bilgilerle işle-

nir. Yağmur, kar ve güneş altında bahçede hiçbir güvenlik önlemi olmaksızın yıllarca sergilenen heykel 1988 yılında çalınır.

Münih'teki ünlü antika galerisinin önceki yıl kapatmış olan ve "yüzyılın definesi" denilen Elmalı Definesi'ni de pazarlayan Edip Telli 100 bin mark (yaklaşık 820 milyon lira) ödeyerek heykeli satın alır.

Heykeldeki "hava muhalefeti"nin etkilerini gidermek için geleneksel "estetik ameliyat" uygulanır.

Ölöl, ilk kez New York'ta iken "Cumhuriyet" in 26 Mayıs 1989 tarihli sayısında Kutlu Esendemir imzalı habere göre öğren-dim. Habere göre heykel 1988'de çalınmıştı. Genel müdürlüğe göre ise heykelin çalındığı, ancak 13-17 Eylül 1989'da yapılan sayımda saptanmıştı.

Düşünebiliyor musunuz? Muhabirimiz heykelin 1988'de çalındığını 26 mayısta açık seçik yazıyor. Buna karşılık zamanın genel müdürlüğü ancak bundan 3.5 ay sonra yaptırdığı sayımda soygunu fark edebiliyor!..

Esendemir haberinde ayrıca, önce heykelin çalındığını, soyguncuların daha sonra müze bahçesine adeta "abone" olduklarını da anlatıyordu. Bu arada bir Zeus başı, bir mezar taşı, bir Medusa maskesi da çalınıyordu.

Edip Telli, daha sonra heykeli Türkiye'den kaçırılan pek çok tarihsel ve kültürel mirası dünyada pazarlamış olan Robert Hecht'e satar. Arkeolog-antika tüccarı Hecht, New York'ta Jonathan Rosen'in sahibi olduğu "Atlantis" galerisine "daniş-man-ortak"tır.

Gerçekte Rosen, ünlü bir emlak tüccarı ve zengin bir koleksiyoncudur. Elmalı Definesi'nden bir gümüş sikkenin, bu heykelin 12 katı fiyata, 600 bin dolara (yaklaşık 8.4 milyar liraya) satılmasında rol oynamış bir antika tüccardır. Bu iki kişinin "Atlantis" teki sınırlı ortaklıklarında bir süre sonra anlaşmazlık çıkar.

Benim bir yayının üzerine, Türkiye bu ikiliden, Manisa'dan kaçırılmış "Marsıyas" heykelini kurtarmıştı.

Ortaklar kışıyor

Rosen ile Hecht arasındaki anlaşmazlık, New York'taki 27 Kasım 1990 müzayedesi-ni yaratınca, Erdek'ten gelen genç heykeli de ister istemez müzayedeye kataloguna konur.

Hecht burada "çalıntı" eserin tanınma olasılığını azaltmak için müzayedeye kataloglarında hiç alımlaması biçiminde, heykelin "önden" değil de "arkadan" fotoğrafını basar. Hecht, böylece Türk yetkililerinin dikkatinden bu heykeli yüzde 1 olasılıkla dahi olsa kaçıracağına inanmaktadır.

Gerçekten kaçırır da... Ancak, Türk yetkililer heykeli fotoğrafını ters basılmasından değil, zahmet edip katalogu getirtmeye gerek duymadıkları için kaçırılır... Ben de müzayededen tam bir hafta önce Türkiye'ye kesin dönüş yaptığım için hem katalogu hem de müzayedeyi kaçırdım.

Müzayedeye bittikten 6-7 ay sonra Edip Telli'nin Münih'teki bir rakibi bana bu katalogu gönderecek ve Erdek'ten çalınan 52 numaralı heykele dikkati çekecektir. Daha sonra Türk yetkililere bu heykelin gerçekten Erdek'ten çalınan heykel olup olmadığını sorduğumda "maalesef" demek zorunda kalacaklardı.

"Niye girişim yapılmadığını" sorduğumda ise "20 doların yokluğu" gerekçesi de dahil öteki nedenleri sıralayacaklardı.

Ancak, bu arada ben New York'takilerin kulağına karsuyu kaçırmak için bazı kaynakları Kutlu Esendemir'in haberini bazı satırların altına da çizerek faksладım.

Elimde, heykelin fotoğrafı yoktu. Ancak arşivimde bulunan ve dünyanın en önemli bilimsel kuruluşlarından biri olan "Amerikan Arkeoloji Enstitüsü"nün üç ayda bir yayımlanan dergisinin "Yaz 1977" tarihli sayısındaki bir makalenin ilgili bölümü ile 27 numaralı fotoğrafın fotokopisini de fak-

Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği açıkladı:

Soyulmamış tek müze yok

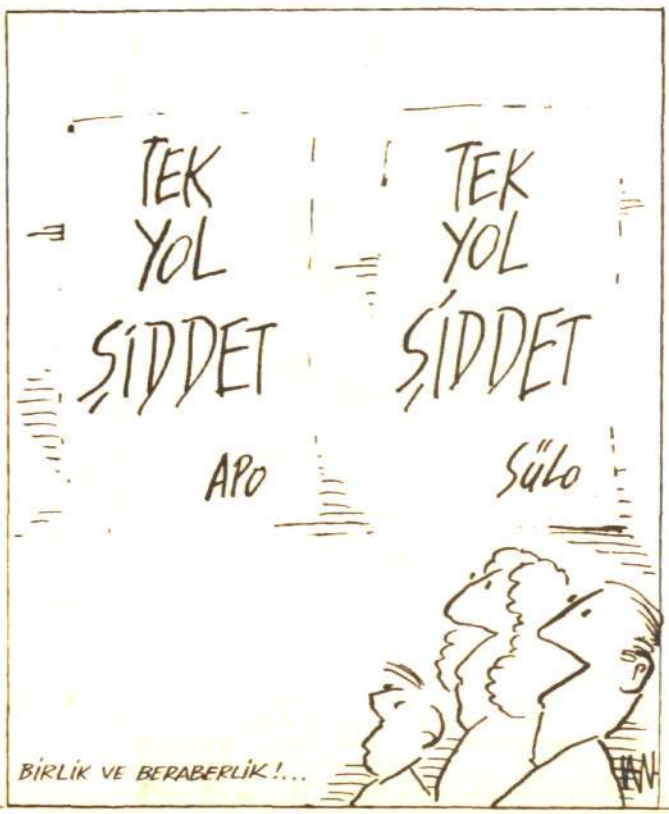
Türkiye'nin kazı politikasının bulunmadığı belirtilen açıklamada, koruma kurullarına atanacak üyelerin geçmişlerinin araştırılması istendi

Türkiye'de soyulmamış tek bir müzenin bulunmadığı, koruma kurullarına atanacak üyelerin korumacılıkla ilgili geçmişlerinin araştırılması ve bakanlıkça koruma alanındaki uygulamalarının izlenmesi gerektiği bildirildi. Türkiye'nin bir "kazı politikasının" da bulunmadığı öne sürülerek bu konuda bir politikanın belirlenerek hayata geçirilmesi istendi.

Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği 2. Başkanı Emine Aynur, mesleki sorunlarına ilişkin yaptığı yazılı açıklamada, müzelerde uzmanların kendi alanlarında çalıştırılmalarını ve müzelerde hangi alanda uzman gerekiyorsa o alanda elaman alınması gerektiğini söyleyerek "Görevlendirmeler müze gereksinimleri gözönüne alınarak yapılmalıdır" dedi. Müzelerde güvenliği sağlayacak kadroların çok eksik olduğuna dikkat çeken Emine Aynur, 1988 yılından bu yana bakanlığa yatay geçişle elaman alındığını, bu nedenle müzelere atanan kişilerin uygulamada yetersiz kaldıklarını kaydetti.

Yurtdışına kaçırılan eserlerin geri getirilmesi için da-vaların açılmasının yerinde ve caydırıcılık açısından önemli olduğunu vurgulayan Aynur, yurtdışı müzelere gidilip eser alınmasının caydırıcılık açısından hiçbir yararının olmadığını savundu. Aynur, ören yerlerinin gece de kontrol edilmesinin bir zorunluluk haline geldiğini belirterek "Müzelerimizde; soyguna, yangına, doğal afetlere ve savaşa karşı hemen hemen hiçbir önlem yoktur. Bunlara da araştırılarak çözümler getirilmelidir. Türkiye'de soyulmamış tek bir müze yoktur. Koruma kurullarına atanacak üyelerin korumacılıkla ilgili geçmişlerinin araştırılması ve bakanlıkça koruma alanındaki uygulamalarının izlenmesi gerektir" diye konuştu.

Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü'nün nitelikli uzman ihtiyacının had safhada bulunduğunu anlatan Emine Aynur, 1988 yılından beri sinav açılmadığını anımsattı ve bir sinav yönetmeliği çıkarılarak bakanlığa nitelikli kadroların alınması gerektiğini bildirdi.

Başsız heykelin başına

■ Baştarafı Arka Sayfada

sıma ekleyecektim.

Bu makalede, Anadolu arkeolojisini en iyi bilen Prof. **Machteld J. Mellink**, heykelin “**Kyzikos-Erdek**”ten geldiğini, “**müze bahçesi**”nde olduğunu belirtiyordu. Makalede ayrıca, heykelin topraktan yeni çıkmış durumunu gösteren bir fotoğrafa da yer veriliyordu.

Garip bir olay... Amerikalı profesör 1976'da müze bahçesinde gördüğü heykel hakkında makalesini bir yıl sonra yayımlıyor, buna karşılık hiçbir Türk profesörü ya da müzecisi bu konuda bir yayın yapmıyordu. Hatta hatta heykel 1976'da çıktığı halde, müze envanterine yedi yıl sonra 1983'te kaydediliyordu. Bu ilgisizlikler karşısında Edip Telli'nin adamlarına hak vermemek elden gelmiyor...

★★★

İlk müzayedenin ardından üç yıl geçince ve Türk hükümetinden de ses seda çıkmayınca heykel, bu kez ünlü Sotheby's Müzayede Evi'nde yine New York'ta 14 aralık salı günü yeniden açık arttırmaya çıkarıldı.

Çekirge sıçırıyor

Katalogda bu kez heykelin yandan çekilmiş bir fotoğrafı basılmıştı.

Ancak ne var ki daha önce 125-150 bin dolara pazarlanmak istenen heykelin fiyatı, üç yıl sonra bu kez 30-50 bin dolara (yaklaşık 420-700 milyon lira) düşmüştü.

Çünkü bir kere adı “**sıcak mal**”a, yani çalınmışa çıkmıştı.

★★★

Öykü bu kadar dallanıp budaklandıktan sonra, çekirge üçüncüsünde değil; ikinci kez sıçrarken yakalanacaktı.

Bu kez Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, New York'taki avukatlarını harekete geçirerek müzayede öncesinde satışı durduracaktı.

Salı günü New York'ta York Caddesi ile 57. Sokak'ın kesiştiği köşedeki Sotheby's'deki müzayedeyi yöneten **Richard M. Keresey** bir süre sonra 34 numaralı mermer “**kikledik**” kandel için “**sattım**” sözü ile tokmağı indirdi. İzleyenler bu arada garip bir olay yaşadılar. Çünkü katalogda 35 numara yoktu. Bunun üzerine 36. sıraya geçildi. 36 nolu eser “**başsız bir genç heykeli**”ydi. Bu esere sahip olanlar ellerini kaldırmaya hazırlanıyorlardı ki Richard M. Keresey “**Bu eser müzayededen çekildi**” demekle yetindi ve hiçbir şey olmamışçasına 37. maddenin satışına geçti.

O anda müşterilerden kimse çıkıp da şu soruları sormadı:

“**Bu eser neden ve kim tarafından müzayedeye konmuştu? Şimdi son dakikada neden müzayededen, kim tarafında çekildi? Bu eser üç yıl önce bir başka müzayedede daha yüksek fiyatla sunulmuştu, şimdi neden yüzde 75 ucuza satılıyor?**”

Çünkü bu işin “**raconu**” böyleydi... Bu gibi işlerde soru sorulmazdı. Sadece bıyık altından gülünür, geçilirdi...

Bakalım, bu eser ne zaman geri gelecek? Eğer gelirse yine Erdek Açık hava Müzesi'nin bahçesine mi konulacak? Öteki müzelerin bahçelerinde değeri bilinmeyen yağmura, kara ve güneşin etkisine bırakılan “**değersiz!**” eserler ne zaman “**içeri**” alınacak ya da ne zaman “**dışarı**” kaçırılacak?